

Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği ve Dış Ticareti: Hatay İli Örneği

Aykut GÜL¹ Ahmet Duran ÇELİK²

¹Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 01330, Çukurova, Adana

²Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 31100, Antakya, Hatay

Özet

Tıbbi ve aromatik bitkilerin özellikle ilaç ve gıda sanayi hammaddesi olmak üzere dünyada geniş bir pazarı bulunmaktadır. Türkiye ve benzer özellik gösteren Hatay ili coğrafi konumu ve iklim özelliklerinden ötürü zengin bir tıbbi ve aromatik bitki florasına sahip olup, Türkiye’de bugüne kadar kayıtlı 2.282, Hatay ilinde ise 300 civarında endemik bitki türü bulunmaktadır. Tıbbi ve Aromatik bitkilerin dünya geneli pazar değeri yıllık 60 milyar \$ civarındadır. Türkiye, 2013 yılı itibari ile tıbbi ve aromatik bitki ihracatından 141 milyon dolar gelir elde etmiş olup, 22 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Sektörün başlıca sorunları, bitkilerin bilinçsizce doğadan toplama yoluyla elde edilmesi, kültürünün yeterince yapılmaması ve pazarlamada yaşanan sıkıntılardır. Bu çalışmada, Dünya’da, Türkiye’de ve Hatay ili özelinde tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğinin genel durumu, kullanım alanları ve dış ticaretine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hatay, tıbbi bitki, aromatik bitki, dış ticaret.

Medicinal and Aromatic Plants Growing and Foreign Trade: Hatay Case Study

Abstract

Medicinal and Aromatic Plants have a broad market in the world especially in medicine and food industry as raw material. Due to geographical location and climatic characteristics, Turkey and Hatay city as well, have a wide range of medicinal and aromatic plants variety. There are 2282 registered endemic plants in Turkey and there are around 300 registered endemic plants in Hatay province. Market value of medicinal and aromatic plants globally is around 60 billion dollars. Turkey gained 141 million \$ income from medicinal and aromatic plants exportation, and 22 million \$ of medicinal and aromatic plants was imported. The main problems of the sector are; wild-collection and insufficient cultivation, and problems in marketing organizations. In this study, general situation of medicinal and aromatic plants growing in the World, in Turkey and in Hatay, usage areas and foreign trade were examined.

Key words: Hatay, medicinal plants, aromatic plants, foreign trade.

Giriş

Tıbbi ve aromatik bitkiler tarih boyunca gerek tıbbi amaçlı gerekse gıda amaçlı olarak kullanılmış ve önemi giderek artmıştır. Bu bitkiler günümüzde alternatif ve modern tıpta yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle bitkilerin kök, yaprak, çiçek ve meyve gibi kısımlarından elde edilen özler günümüzde kullanılan pek çok tıbbi ilacın ana maddesini oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık

%80’i hastalıklarının tedavisinde ilk olarak tıbbi bitkilere başvurmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kullanılan ilaçların %25’inin etkin maddesi bitkisel kökenlidir (Farnsworth ve ark., 1985).

Tedavi amaçlı kullanılmasının yanında, kozmetik ürünler, uçucu bitkisel yağlar, bitkisel sağlık ürünleri, renklendirici boyalar, bitki koruma ürünlerin ve bu ürünlerden elde edilebilen ara ürünler gibi birçok ürünün

üretiminde tıbbi aromatik bitkilerden faydalanılmaktadır (Lubbe ve Verpoorte, 2011). Tıbbi ve aromatik bitkilerin dünyadaki yıllık pazar değeri yaklaşık 60 milyar dolar civarındadır (Kumar, 2009).

Türkiye coğrafi konumu, iklimi, tarımsal potansiyeli, geniş yüzölçümü gibi özelliklerinden dolayı tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğine oldukça elverişli bir yapıya sahip olup, bitkisel ilaç, bitki kimyasalları, gıda ve katkı maddeleri, kozmetik ve parfümeri gibi pek çok sanayi dalında hammadde olarak kullanılan zengin bir bitki desenine sahiptir. Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkiler yoğun olarak Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yetişmekte olup, çoğunlukla doğadan toplanmak sureti ile elde edilip pazarlanmaktadır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin sürdürülebilir şekilde tarımının yapılması ve pazar potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi için bu ürünlerin üretiminde belirli miktar ve kalitede olması büyük önem arz etmektedir. Tüketici ve sanayici taleplerine cevap veren nitelikte, ülkemiz ekolojik koşullarına uygun kaliteli çeşitlerin belirlenmesi, ıslah edilmesi, doğaya zarar vermeden toplanması, hasat sonrası işleme teknolojilerinin geliştirilmesi, tıbbi ve aromatik bitkilerde üretim ve pazar olanaklarını geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Bayram ve ark., 2010).

Modern tıpta kullanılan ilaçların hemen hemen hepsinin yan etkilerinin bulunması, bunun yanında doğal yollarla bitkilerden elde edilen alternatif tıp ilaçlarının birçok hastalığın tedavisine olumlu katkılarda bulunduğu ispatlanmasından ötürü, bitkisel ilaçların tedavi amaçlı olarak kullanılması dünyada gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Türkiye’de daha önceleri bir tedavi aracı olarak itibar görmeyen bu bitkilere son yıllarda talep giderek artmış ve modern tıbbi ilaçların yanında tedavi amaçlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. T.C. Sağlık Bakanlığı, 2011 yılında yayınlanan bir yönetmelikle tıbbi özelliği bilimsel olarak tespit edilmiş bitkilerin ya da bu bitkilerden yapılan ilaçların tedavi amaçlı kullanılabileceğini belirterek, 2013 yılında

yapılan bir çalışma ile “Geleneksel Tamamlayıcı Tıp” başlığı altında 14 adet tedavi metodu yönetmelikte yerini almıştır (Özkan, 2014).

Dünyada yaklaşık olarak 422.000 bitki türü bulunmakta olup, bunlardan 52.885’i tıbbi bitkilerdir. Türkiye’de ise, 9.222 bitki türü olup, bunlardan yaklaşık 500 tanesi (%5) tıbbi bitkiler grubunda yer almaktadır (Schippman ve ark., 2002).

Tıbbi ve aromatik bitkiler arasında yaygın olarak kimyon, anason, kekik, çemen, haşhaş, rezene, nane ve kişnişin tarımı yapılmaktadır. Defne, ıhlamur, adaçayı, biberiye, kuşburnu gibi bitkiler ise doğadan toplanmakta olup, ağırlıklı olarak Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden toplanmaktadır (Bayram ve ark., 2010).

Tarımı yapılan ve doğadan toplanan bu bitkiler iç ve dış ticarete konu olmaktadır. Türkiye’nin ihraç ettiği başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler; kekik, defne, kimyon, anason, rezene tohumu, ardiç kabuğu, mahlep, çemen, biberiye, meyan kökü, nane, sumak, adaçayı ve ıhlamur çiçeğidir. İhracat yaptığımız başlıca ülkeler ise; ABD, Almanya, Vietnam, Hollanda, Polonya, Brezilya, Kanada, İtalya, Belçika, Yunanistan’dır. Defneyaprağı, kekik, adaçayı, anason, kişniş, kimyon, rezene, çöven, ginseng kökü, meyankökü, keçiboynuzu ise ABD, Polonya, İspanya, Ukrayna, Afganistan, Hindistan ve Çin gibi ülkelere ithal edilmektedirler. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden dünyanın önemli ülkelerinden biri olmakla birlikte tıbbi ve aromatik bitki ihracatı istenilen düzeyin çok altındadır. 2013 yılında 141 milyon \$ değerinde 44 bin ton tıbbi ve aromatik bitki ihracatı yapılırken 22 milyon \$ değerinde 15 bin ton ithalat yapılmıştır (Arslan ve ark., 2015).

Hatay ili tıbbi ve aromatik bitkilerin doğal olarak ve kültüre alınarak yetiştirildiği zengin bir ekosisteme sahiptir. Hatay’da doğal olarak yetişen çiçekli bitki sayısı 2.000 civarında olup bunlardan 250-300 tanesi endemiktir bitkilerdir. Bu rakam, Türkiye’nin toplam endemik bitki sayısının yaklaşık %10’unu oluşturmaktadır. Hatay florasında

yer alıp, tıbbi ve aromatik bitki özelliği taşıyan bitki sayısı yaklaşık olarak 550 civarındadır (İlçim, 2014). Hatay'da tıbbi ve aromatik bitkilerin tarımı fazla yaygın olmayıp büyük oranda doğadan toplanmak sureti ile elde edilmektedirler. Defne, kekik, adaçayı, biberiye, kimyon, sumak ve nane yörede yetişen başlıca bitki türleridir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada materyal olarak çeşitli istatistik kayıtları, konu ile ilgili raporlar, üretim ve dış ticaret verileri ve daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen ikincil verilerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın başlangıcında konunun dünyadaki, Avrupa Birliğindeki ve Türkiye'deki genel durumuna değinilerek, tıbbi ve aromatik bitkilerin tür sayıları, bölgelere göre dağılımı ve dış ticaret rakamları yıllar itibari ile incelenmiştir. Çalışmanın devamında, tıbbi ve aromatik bitkiler Hatay ili özelinde incelenerek, yörede yetişen bitki türleri, ilçelere göre dağılımları ve yetiştirme alanları incelenerek, yörede tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğinin mevcut sorunlarına ve tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğinin güçlü ve zayıf yönlerine değinilmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği

Tıbbi ve aromatik bitkiler tanım olarak; sağlıklı yaşamak, hastalıkları önlemek veya iyileştirmek için kullanılan bitkiler olup, kozmetik, beslenme, güzel koku ve tat verme gibi çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadırlar (Bayram ve ark., 2010). Dünyada gıda amaçlı yetiştirilen bitki türü sayısı yaklaşık 3.000 iken, gıda amaçlı olarak kullanılan yabancı bitki türü sayısı 10.000 dolaylarındadır. Dünya Sağlık Örgütünün yayınladığı rapora göre, bugün kayıtlı olan bitkisel drog (tedavi özelliği olan hammadde) sayısı 20.000 olup, henüz kayıtlı olmayan bitkiler ile bu rakamın gerçekte 100.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir (Anonim, 2015). Kayıtlı olan tıbbi ve aromatik bitkilerden 4.000 tanesi yaygın olarak kullanılmakta olup, dünyada 2.000, batı Avrupa da ise 500 kadar tıbbi bitki türünün ticareti yapılmaktadır (Anonim, 2012).

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanım Alanları (Lubbe ve Verpoorte, 2011);

- Tedavi amaçlı ilaçlar
- Kozmetik ürünler
- Uçucu bitkisel yağlar
- Bitkisel sağlık ürünleri
- Renklendirici boyalar
- Bitki koruma ürünleri
- Yukarıdaki ürünlerden elde edilebilen ara ürünler

Çizelge 1: Dünyada Bitki ve Tıbbi Bitki Tür Sayıları ve Oranları

Table 1: The Number of Plant and Medicinal Plant Species in the World and Their Rates

Ülkeler	Bitki Tür Sayısı	Tıbbi Bitki Tür Sayısı	Oran (%)
Hindistan	15.000	3.000	20
Çin	26.092	4.941	19
Vietnam	10.500	1.800	17
Sri Lanka	3.314	550	17
Tayland	11.625	1.800	16
ABD	21.641	2.564	12
Nepal	6.973	700	10
Filipinler	8.931	850	10
Malezya	15.500	1.200	8
Pakistan	4.950	300	6
Türkiye	9.222	500	5
Endonezya	22.500	1.000	4
Dünya	422.000	52.885	13

Kaynak: (Schippman ve ark., 2002).

Dünya genelinde tıbbi bitkilerin dağılım oranları incelendiğinde (Çizelge 1), 4.941 bitki türü ile Çin ilk sırada gelmekte, bunu 3.000 tür sayısı ile Hindistan ve 2.564 tür sayısı ile

Amerika Birleşik Devletleri izlemektedir. Türkiye’de ise bugüne kadar tespit edilen yaklaşık 500 kadar tıbbi bitki türü yetişmektedir.

Çizelge 2: Endemik Bitkilerin Bölgelere Göre Dağılımı

Table 2: Distribution of Endemic Plants by Regions

Bölge	Endemik Bitki Sayısı
Akdeniz	862
Doğu Anadolu	471
İç Anadolu	335
Karadeniz	277
Ege	171
Marmara	102
G. Doğu Anadolu	102
Toplam	2.282

Kaynak: Özhatay, 2008.

Türkiye’de yetişen endemik bitkilerin bölgelere göre dağılımında (Çizelge 2) 862 bitki türü ile Akdeniz bölgesi ilk sırada yer almaktadır. Akdeniz bölgesini, Doğu Anadolu

ve İç Anadolu bölgeleri izlemekte olup, ülke genelinde bugüne kadar kayıt edilen endemik bitki sayısı toplam 2.282 tanedir.

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin İhracat ve İthalat Rakamları

Çizelge 3: Türkiye’nin Tıbbi ve Aromatik Bitki İhracat Rakamları (Miktar: Ton, Değer: 1000\$)

Table 3: Turkey’s Export Numbers of Medicinal and Aromatic Plants (Quantity: Ton, Value: 1000\$)

Bitki Adı	2010		2011		2012		2013	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Kekik	12.957	28.141	13.977	39.958	13.159	29.854	14.813	56.324
Defne	8.891	25.618	10.483	29.965	9.345	26.143	10.690	32.268
Kimyon	7.695	17.814	3.750	10.202	7.316	20.424	7.941	20.574
Anason	923	5.375	1.838	6.323	982	3.907	1.944	7.889
Ada Çayı	1.642	6.148	1.489	5.851	1.771	6.510	1.416	6.336
Keçiboynuzu	2.135	3.319	2.454	3.206	2.198	2.903	2.357	3.065
Sumak	21	63	1.195	2.564	1.213	2.543	1.292	3.013
Rezene	857	2.429	948	2.724	894	2.530	942	2.688
Biberiye	685	1.540	663	1.700	641	1.576	758	1.943
Mahlep	52	484	144	1.746	799	974	101	1.716
Meyan Kökü	292	523	433	810	315	637	621	1.258
Nane	572	1.574	166	805	327	1.146	189	1.010
Ihlamur	116	1.033	61	896	86	1.017	67	974
Kışniş	29	60	61	101	67	81	228	566
Çörek Otu	35	137	43	170	28	127	65	219
Çemen	155	257	57	80	76	104	67	106
Diğerleri	700	7.256	1.034	3.547	460	2.860	1.248	3.852
Toplam	37.763	101.777	38.796	110.648	39.677	103.336	43.804	141.121

Kaynak: Arslan ve ark., 2015.

Türkiye tıbbi ve aromatik bitki tür sayısı bakımından oldukça zengin bir ülke olmasına rağmen 2013 yılında 141 milyon \$ değerinde yaklaşık 44 bin ton tıbbi ve aromatik bitki ihracatı yapılmıştır. Yıllar içerisinde tıbbi ve aromatik bitkilerin ihracat miktarlarında bir artış görülse de (Çizelge 3), tıbbi ve aromatik bitkilerin dünyadaki yıllık pazar değeri yaklaşık 60 milyar dolar civarında olup (Kumar, 2009), bu rakamın yıllık global ilaç pazarının %20'sine tekabül ettiği göz önüne

alındığında, mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilemediği sonucuna ulaşılmaktadır. Dünya tıbbi bitki ve ilaç pazar değerinin 2017 yılı itibari ile 107 milyar \$'a ulaşması tahmin edilmektedir ve bu durum tıbbi ve aromatik bitkiler pazarının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir (Kırıcı, 2015). İhracata konu olan başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler sırasıyla kekik, defne ve kimyondur.

Çizelge 4: Türkiye'nin Tıbbi ve Aromatik Bitki İthalat Rakamları (Miktar: Ton, Değer: 1000\$)
Table 4: Turkey's Import Numbers of Medicinal and Aromatic Plants (Quantity: Ton, Value: 1000\$)

Bitki Adı	2010		2011		2012		2013	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Kekik	917	2.114	912	1.852	1.687	3.341	1.694	4.303
Keçiboynuzu	850	775	2.077	2.188	3.462	5.278	1.309	2.750
Anason	1.940	3.451	412	898	1.743	3.562	774	1.965
Çörekotu	2.601	1.883	1.995	1.467	2.218	1.731	2.287	1.909
Kimyon	135	339	357	999	307	859	601	1.661
Defne Yaprağı	560	885	85	158	254	586	882	1.537
Adaçayı	580	1.512	570	1.531	843	2.337	489	1.431
Çöven	745	469	351	228	452	325	2.128	1.375
Tarçın	1.482	1.271	822	684	1.260	1.060	1.342	1.129
Zencefil	913	847	742	648	1.220	950	1.162	1.017
Biberiye	586	672	423	465	532	572	634	669
Zerdeçal	549	646	382	620	508	479	446	666
Ihlamur	48	247	64	313	88	369	110	605
Rezene	339	427	164	252	186	243	267	385
Ginseng Kökü	3	88	6	115	4	97	5	270
Karanfil	283	363	180	406	202	381	116	172
Köri	198	188	214	202	176	168	211	167
Kışniş	100	81	235	165	44	27	128	96
Meyan Kökü	6	46	143	156	85	102	57	80
Küç.Hin.Cev.	17	43	23	108	21	97	93	65
Toplam	6.829	16.347	10.157	13.455	15.293	22.564	14.735	22.252

Kaynak: Arslan ve ark., 2015.

Türkiye'nin yıllara göre tıbbi ve aromatik bitki ithalat rakamları Çizelge 4'te verilmiştir. Türkiye'nin 2013 yılı itibari ile toplam tıbbi ve aromatik bitki ithalat değeri 22 milyon \$ olup, değer olarak toplam 7 milyon \$ ile en çok ithalatı yapılan ürünler kekik ve keçiboynuzudur. Bunun haricinde, anason, çörek otu, defne yaprağı, kimyon, adaçayı, çöven ve zencefil ithalata konu olan diğer önemli ürünlerdir.

Bugün dünyada, tıbbi ve aromatik bitkiler dış ticaret pazarının %80'i Asya ve Avrupa merkezli 12 ülkenin tekeline bulunmaktadır. Japonya ve Kore tıbbi bitkilerin en çok talep edildiği ülkeler olup, Çin ve Hindistan dünyanın en büyük iki üreticisi olarak öne çıkmaktadır. Hong Kong, ABD ve Almanya ise dünyanın en büyük tıbbi ve aromatik bitki ticaret merkezleridir (Lange, 2004).

Türkiye ve Avrupa da Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Üretimi

Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitki tarımı sınırlı olarak yapılmakta olup, genellikle doğadan toplama yolu ile elde edilmektedir. Türkiye dahil Avrupa kıtasında ticarete konu olan 2.000 civarında bitki türü bulunmakta olup, bunların yaklaşık %90’ı doğadan toplanmak sureti ile elde edilmektedir. Avrupa’da doğadan toplama özellikle Arnavutluk, Macaristan, Türkiye ve İspanyada yoğun olarak yapılmaktadır. Avrupa’da yaklaşık 700.000 dekarlık alanda tıbbi ve aromatik bitki üretimi yapılmakta olup, özellikle Fransa, Macaristan ve İspanya tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliğinde önde gelen ülkelerdendir (Lange, 1998).

Türkiye’de, defne, mahlep, ıhlamur, adaçayı, biberiye, meyan kökü ve ardıç kabukları doğadan toplama yolu ile elde edilirken, kimyon, anason, kekik, çemen, rezene, nane ve kişnişin ise yetiştiriciliği yapılmaktadır (Bayram ve ark., 2010). Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler, haşhaş, kimyon, anason ve kektir (Çizelge 5). Türkiye, dünyanın en büyük kekik ihracatçısı konumunda olup, yaklaşık 93 bin dekarlık alanda, yılda 12 bin ton kekik üretimi gerçekleştirilmektedir. Kekik üretim alanının yaklaşık %94’ü Denizli ilinde olup, Manisa, Muğla, Uşak ve Hatay illeri diğer kekik üreticisi illerdir (Kırıcı, 2015).

Çizelge 5: Türkiye’de Üretimi Yapılan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler
Table 5: Medicinal and Aromatic Plants which are Produced in Turkey

Bitki Adı	2011		2012		2013		2014	
	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
Maydanoz	45.401	54.956	48.681	56.614	49.856	57.619	-	58.351
Haşhaş	549.110	40.979	135.106	3.497	322.773	19.244	266.212	16.223
Kimyon	200.117	13.193	226.294	13.900	247.045	17.050	224.421	15.570
Nane	11.041	12.160	10.469	12.598	10.646	14.163	-	14.700
Kekik	77.707	10.953	94.283	11.598	89.137	13.658	92.959	11.752
Gül (Yağlık)	18.000	6.000	30.832	10.225	28.012	10.769	28.359	10.831
Anason	211.542	14.879	194.430	11.023	152.431	10.046	140.506	9.309
Roka	4.481	4.524	6.434	7.689	7.181	8.962	-	8.791
Tere	3.575	2.750	4.447	4.446	6.051	7.371	-	8.732
Semizotu	3.446	5.501	4.062	6.945	4.073	7.102	-	5.797
Dereotu	2.977	2.836	3.259	2.901	4.167	3.806	-	4.603
Rezene	-	-	15.775	1.862	13.848	1.994	15.848	2.289
Şerbetçi Otu	3.570	1.759	3.442	1.752	3.544	1.852	3.530	1.832
Lavanta			509	123	709	105	2.189	297
Çemen	1.055	141	645	67	1.678	195	1.979	218
Çörek Otu	-	-	2.299	161	3.261	352	1.717	140
Ada Çayı	-	-	54	7	30	4	130	19
Kişniş	-	-	11	1	11	1	11	1
Isırgan	-	-	3	0,42	3	0,42	3	0,42

Kaynak: Kırıcı, 2015.

Hatay İlinde Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği

Hatay ili 5.403 km²’lik yüz ölçümü ve doğal olarak yetişen 2.000 civarı çiçekli bitki ile zengin bir vejetasyona sahiptir. Bu bitki türlerinden 300 kadarı endemik bitkiler olup,

550 kadar bitki türü tıbbi ve aromatik bitki özelliği taşımaktadır (İlçim, 2014). Zengin bir bitki örtüsü olmasına rağmen, özellikle söz konusu bitkilerin doğadan toplanması ve kültüre alınmaması nedeniyle bu potansiyel yeterince değerlendirilememekte, artan

pazar talebinde uygun nitelikte ve miktarda ürün sunulamamaktadır. 2013 Yılı itibari ile, Hatay ili genelinde ticarete konu olan, 55'i yerel toplam 89 tıbbi ve aromatik bitki türü

bulunmakta olup, 634 tonluk satış miktarı ile yıllık yaklaşık 6.330.000 liralık bir gelir elde edilmektedir (Anonim, 2015).

Çizelge 6: Hatay İlinde Kültürel Olarak Yetiştirilen Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Table 6: Medicinal and Aromatic Plants that are Cultivated in Hatay

İLÇE	ÜRÜN	ALAN (da)
Altınözü	Kekik	255
Altınözü	Sumak	3
Antakya	Şeker otu	2
Arsuz	Dereotu	47
Defne	Defne	1
Defne	Nane	9
Defne	Yabanmersini	2
Hassa	Nane	30
Hassa	Sumak	15
İskenderun	Dereotu	460
Kırıkhan	Sorgum	27
Merkez	Defne	22
Merkez	Dereotu	6
Merkez	Sudan otu	4
Reyhanlı	Kimyon	12
Samandağ	Defne	64
Samandağ	Dereotu	340
Yayladağı	Defne	39
Yayladağı	Dereotu	81
Yayladağı	Kekik	53
Toplam		1.472

Kaynak: Anonim, 2015

Hatay ilinde kültürel olarak yetiştirilen tıbbi ve aromatik bitkiler ve yetiştirildikleri ilçeler Çizelge 6'da verilmiştir. Özellikle

dereotu ve kekik, kültürel olarak yetiştirilen bitkilerin başında gelmektedir. Bu bitkileri defne ve nane takip etmektedir.

Çizelge 7: Hatay İlinde Doğadan Toplanan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Table 7: Medicinal and Aromatic Plants that are Harvested from the Nature in Hatay

BİTKİLER	İLÇELER
Sumak, Kekik, Karabaş, Mersin	Antakya
Kekik, Defne	Arsuz
Sumak, Kekik, Adaçayı	Belen
Defne, Kekik, Kantoron, Biberiye	Dört Yol
Adaçayı, Kekik, Biberiye, Kantoron, Isırgan, Ebegümece, Hatmi, Karabaşotu	İskenderun
Meyan	Kumlu
Peryavşanı, Kekik, Kapari, Meyan	Reyhanlı
Kekik, Defne	Samandağ
Adaçayı, Sumak, Defne, Çakşır, Kantoron, Hatmi, Kekik, Murt, Papatya, Isırgan, Ayrikkökü, Meşe Palamudu	Yayladağı

Kaynak: Anonim, 2015

Hatay ilinde tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği genel olarak doğadan toplama yolu ile yapılmaktadır. Özellikle Yayladağı ve Samandağ ilçeleri yaygın olarak toplayıcılık yapılan ilçelerin başında gelmektedir. Gerek üretim alanı ve miktarı, gerekse sanayi ve ticaret yönünden, defne ilin en önemli tıbbi ve aromatik bitkisi konumundadır. Yaklaşık 1.500 km² lik bir alanda yayılış gösteren defne ilin toplam orman alanının %40'ını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, sumak, kekik, adaçayı ve biberiye gibi bitkilerde yaygın olarak bölgenin ekolojisinde yer almaktadır (Anonim, 2015).

Doğadan toplamanın taşıdığı en büyük risk, erken, aşırı ve kontrolsüz toplama sonucu bazı bitki türlerinin popülasyonlarını yenileyememesi ve dolayısıyla türleri yok olma riski ile karşı karşıya bırakabilmesidir.

Orta Avrupa da 150 kadar bitki türü aşırı toplama nedeni ile yok olma riski ile karşı karşıyadır (Arslan ve ark., 2015).

Hatay ili özelinde bakıldığında, uygun ekoloji, doğal yetiştirme alanları, zengin bitki deseni, il halkının, özellikle şehir merkezinde, tıbbi ve aromatik bitkilerle ilgili yüksek olan farkındalıkları ve ilde tıbbi ve aromatik bitkiler müzesinin bulunması güçlü yönler olarak önümüze çıkarken, pazarlama kanallarındaki yetersizlik, aşırı ve bilinçsiz toplama, tanıtım eksikliği, tıbbi ve aromatik bitkilere gereken önemin verilmemesi, toplama ve işleme ünitelerinin yetersizliği, bitkilerin işlenmeden satılması, kimi ilçelerde söz konusu bitkilerin bilinmemesi ve arazi fiyatlarının yüksekliğinden dolayı yeterince yatırım yapılmaması zayıf yönler olarak sıralamak mümkündür (Anonim, 2015).

Çizelge 8: Hatay İlinde İhracata Konu Olan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Table 8: Hatay's Medicinal and Aromatic Plants that are Subject to Exportation

ÜRÜN	MİKTAR (Ton)	TÜRKİYE (Ton)	ORAN (%)
Defne Yaprağı	446	10.690	4
Mahlep	33	101	33
Sumak	457	1.292	35
Meyan Kökü	27	621	4
Anason	130	1.944	7
Kimyon	174	7.941	2
Kekik	62	14.813	0,4
Nane	17	189	9
Toplam	1.346	37.591	

Kaynak: Anonim, 2015; Arslan ve ark., 2015.

Hatay ilinin ihracata konu olan tıbbi ve aromatik bitkileri Çizelge 8'de verilmiştir. Özellikle sumak (457 ton) ve defne yaprağı (445 ton) Hatay ilinin en önemli ihracata konu olan bitkileridir. Anason, kimyon diğer önemli ihracatı yapılan bitkiler olup, 2013 yılında toplam 1.346 ton tıbbi ve aromatik bitki ihraç edilmiştir. Söz konusu ürünlerin Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki payları incelendiğinde, toplam sumak ihracatının %35'i, mahlep ihracatının %33'ü Hatay yöresinden sağlanmaktadır.

Sonuç

Türkiye, tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından zengin bir vejetasyona sahip

olmakla birlikte, mevcut potansiyelini yeterince değerlendiremediği ve dünya pazarından hak ettiği payı alamadığı bir gerçektir. Gerek Türkiye genelinde, gerekse Hatay ili özelinde, tıbbi ve aromatik bitki sektörünün en önemli problemleri, doğadan bilinçsizce toplanmak sureti ile elde edilmeleri, kültüre alınamamaları, toplanan bitkilerin işlenmesi konusunda görülen teknik bilgi eksikliği ve pazarlama organizasyonlarının yetersizliğidir. Bu yönde yapılacak proje, yatırım ve yayım çalışmaları ile toplayıcı ve üreticilerin, tıbbi ve aromatik bitkiler hakkında daha etkin, daha verimli ve bilinçli üretim/toplama faaliyeti gerçekleştirmeleri sağlanabilir. Ayrıca tanıtım

çalışmaları ile yöre halkının konu ile ilgili bilinçlenmesi ve çeşitli desteklemelerle tıbbi ve aromatik bitki üreticiliğın teşvik edilmesi sağlanabilir.

Kaynaklar

- Anonim, 2012. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Anonim, 2015. Hatay İli Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Eylem Planı (2015-2019).
- Arslan N, Baydar H, Kızıl S, Karık Ü, Şekeroğlu N. ve Gümüşçü A. 2015. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 483-507.
- Bayram E, Kırıcı S, Tansı S, Yılmaz G, Arabacı O, Kızıl S ve Telci D. 2010. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretiminin Arttırılması Olanakları. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII.Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı , 11-15 Ocak, ANKARA, 437-456.
- Farnsworth NR, Akerele O, Bingel AS, Soejarto D D and Guo Z, 1985. Medicinal Plants in Therapy. Bulletin of the World Health Organization, 63 (6): 965-981.
- İlçim A, 2014. Hatay'ın Sessiz Güzelleri 900 Yabani Bitki, Hatay Bitki Envanteri. Hatay Valiliği.
- Kırıcı S, 2015. Türkiye'de Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Genel Durumu. TÜRKTOB, Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi, Yıl:4, Sayı:15, Ankara.
- Kumar SA, 2009. Plants-Based Medicines in India. <http://pib.nic.in/feature/feyr2000/fmay2000/f240520006.html>. Erişim Tarihi: 13.04.2016.
- Lange D, 2004. Medicinal and Aromatic Plants: Trade, Production, and Management of Botanical Resources. XXVI IHC – Future for Medicinal and Aromatic Plants: 177-197
- Lange D, 1998. Europe's Medicinal and Aromatic Plants: Their Use, Trade and Conservation. TRAFFIC International, Cambridge, UK.
- Lubbe A and Verpoorte R, 2011. Cultivation of Medicinal and Aromatic Plants for Specialty Industrial Materials. Industrial Crops and Products 34: 785–801.
- Özhatay N, 2008.Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı. WWF Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı).Mas Matbaacılık A.Ş.
- Özkan G, 2014. Fitoterapi – Homeopati ve Türkiyedeki uygulamaları. II. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu Bildiri Kitabı (23–25 Eylül 2014 Yalova) : 1-8.
- Schippmann U, Leaman L J and Cunnigham AB, 2002. Impact of Cultivation and Gathering of Medicinal Plants on Biodiversity: Global Trends and Issues. 12-13 October 2002. Inter-Departmental Working Group on Biological Diversity for Food and Agriculture, Rome.